

Ks. mgr Andrzej Gontarek

Praca doktorska

Eklezjotwórczy charakter Eucharystii w świetle teologii starokatolickiej

Streszczenie

Podejmując się rozoważań kwestii eklezjologicznych, nie możemy tracić z pola widzenia ani ich skomplikowania, ani oczekiwania, jakie z nimi się wiążą. Od nich wszak zależy, czy niejeden „poszukujący” odnajdzie się w „kościelnej” rzeczywistości. W Apostolskim wyznaniu wiary głosimy: *Credo unam sanctam, catholicam et apostolicam Ecclesiam* ‘wierzę w jeden, święty, powszechny i apostolski Kościół’. A zatem Kościół to jeden z fundamentalnych przedmiotów wiary, gdyż tylko takie zawarte są w *Apostolicum*.

Niewątpliwym problemem jest też stosowana powszechnie terminologia. W niniejszej dysertacji nie dokonywano zbyt „rewolucyjnych” przeobrażeń w tej mierze, lecz zastosowano nazwę *Eklezja* w odniesieniu do widzialnego wymiaru Kościoła. Taki sposób podejścia czyni wypowiedzi eklezjalne bardziej precyzyjnymi, więc wydaje się wartościową propozycją dogmatyczną, zakotwiczoną przecież w Piśmie i Tradycji (zwłaszcza greckiej).

Miarą podmiotowości Eklezji jest człowiek, nieustannie oscylujący między prawem a nieprawością. Jest zatem Eklezja miejscem spotkania dwóch podmiotowych egzystencji: Boga i człowieka, które w niezwykłym dialogu, istocie relacji międzyosobowych, dokonują odsłonięcia własnych „wnętrz”, co jest swoistym przekazem treści egzystencjalnych (ze strony człowieka) i zbawczych (ze strony Boga). Dzieło jednania konkretyzuje się zaś w Eklezji dwuwymiarowo: poprzez liturgię, która jest tej Eklezji sensem, i nauczania, dzięki któremu wspomniany dialog może się rozwinąć. Liturgia, czyli mniej lub bardziej teologicznie uporządkowany przebieg nabożeństw danej społeczności, stanowiących zazwyczaj połączenie Słowa i Sakramentu, stanowi najważniejsze dogmatycznie wydarzenie eklezyjne. Bo w liturgii dokonuje się przede wszystkim zbawcze jednanie, gdzie zwłaszcza Eucharystia łączy z Kościółem.

Mimo takiej ważkości tematu, pomimo tak ścisłego powiązania rzeczywistości sakramentalnej z rzeczywistością eklezjalną, wśród teologów starokatolickich dość rzadko pojawiają się publikacje dotyczące Eucharystii, a jeszcze rzadziej poruszają one zagadnienie stanowiące przedmiot niniejszej dysertacji. Można uznać, że jej temat wynika pośrednio z refleksji eklezjologicznej, sytuuje się pomiędzy dwiema kategoriami dogmatycznymi: sakamentologią i eklezjologią.

Celem zaistnienia niniejszego opracowania jest pobudzenie refleksji eucharystycznej u współwyznawców starokatolickich, dzięki czemu nastąpi duchowe ożywienie egzystencji eklezjalnej, co dla autora jako starokatolickiego duszpasterza nie jest rzeczą bez znaczenia.

Pomimo ograniczonego w temacie odniesienia do teologii starokatolickiej nie można tracić z pola widzenia kontekstu biblijnego, z którego ona wyrasta ani ze wspólnej wszystkim denominacjom chrześcijańskim dziedzictwa patrystycznego. Nie oznacza to jednak oderwania dwu pierwszych rozdziałów od ogólnej myśli dysertacyjnej, ta bowiem uwarunkowana została wyznaniowo, a dokonane analizy ograniczają się do tych stosowanych w starokatolickim systemacie teologicznym.

Przyjęte założenia pozwoliły na dość prostą i jednoznaczną strukturę pracy. **Rozdział pierwszy** potraktowano fundamentalnie: odniesienia zarówno do Starego jak i do Nowego Testamentu odsłaniają Tajemnicę Eucharystyczną, prezentując relacje eklezjotwórcze w aspekcie Przymierza i Paschy. Oba konteksty znajdują swoje odniesienia chrystologiczne dzięki uwarunkowaniom typologicznym (Stary Testament) i ich dopełnieniom w Chrystusie (Nowy Testament). Taki stan rzeczy może prowadzić do stwierdzenia, że mówiąc o budowaniu Eklezji w wymiarze sakramentalnym, mówimy o twórczym oddziaływaniu Pana, którego wartość wyraża się pryncypialnie w Deklaracji Eklezjalnej (Mt 16, 16-18) ze szczególnym uwzględnieniem ofiarniczego aspektu sakramentalnego.

Treścią **rozdziału drugiego** są patrystyczne odniesienia i komentarze do omówionych wcześniej problemów. Niewielki zakres tych odniesień może wynikać z jednoznacznego rozumienia odnośnych fragmentów biblijnych przez wyznawców. To z jednej strony było czynnikiem sprzyjającym prawidłowemu rozwojowi eucharystycznego wymiaru pobożności, z drugiej zaś jednak wydaje się zamknąć drogę do pogłębionej refleksji. Faktycznie perspektywa rezurekcyjna, jaką reprezentuje przekaz patrystyczny, takie pogłębienie oferuje z natury rzeczy.

Rozdział trzeci dotyczy specyfiki starokatolickich ujęć systematycznych odnoszących się do omawianego tematu. Zagadnienie potraktowano dość szeroko, również w odniesieniu do danych biblijnych czy patrystycznych, zgodnie z tendencjami współczesnego starokatolicyzmu. Autor skupia się tu wyłącznie na treściach teologii eucharystycznej, eklezjologiczne przenosząc do rozdziału następnego. Zasadniczym tematem poruszonym w tym rozdziale jest eklezjotwórcza natura sakramentu jako takiego oraz jakość relacyjna Eucharystia – Eklezja (jak autor nazywa zewnętrzny, widoczny wymiar Kościoła, budowany przez Chrystusa).

Rozdział czwarty dotyczy kwestii eklezjologicznych, traktując Eklecję Jezusa Chrystusa jako rezultat eucharystycznych uwarunkowań, czyli jako „Kościół Eucharystyczny”. Takie ujęcie zgodne jest ze współczesną myślą eklezjologiczną, postrzegającą we Wspólnocie Wybranych działalność liturgiczną, rzutującą na sposób Jej pojmowania jako Kościoła celebrującego.

Zasadnicza myśl dysertacyjna zawiera się w skupieniu nad *inicjalną* fazą sakralnego oddziaływanego na rzeczywistość eklezjalną, a więc na początkowej relacji sakralno-eklezjalnej. Inicjalna faza z natury rzeczy bazuje na biblijnym i patrystycznym wymiarze refleksji teologicznej. Można uznać, że jej podstawowymi wyznacznikami są:

- paradygmat Wieczernika,
- pierwsze wspólnoty eklezjalne,
- eschatologiczny wymiar relacji.

Zwieńczeniem myśli eklezjologicznych jest wzmianka o działaniach ekumenicznych, w które autor jest – za zgodą Księcia Biskupa W. Wysoczańskiego – osobiście zaangażowany, co pozwala mu na ustosunkowanie się do obecnej sytuacji eklezjalnej.

Niniejsze studium o charakterze kompendialnym jest jednocześnie próbą autorskiego spojrzenia na główne zagadnienie dysertacji. Problematyka eklezjalna doby obecnej jest ważna w kontekście globalnego zeświadczenie, laicyzacji, która z jednej strony czyni spustoszenie w świadomości wiernych, z drugiej zaś staje się szansą pozytywnych refleksji nad tak fundamentalnymi zagadnieniami jak jakość eklezjalna, miejsce człowieka w świecie wiary, wpływ życia sakralnego na jakość duchową

chrześcijaństwa itp. Świadomość eklezjalna, zwłaszcza w wymiarze historycznym, jest istotnym punktem odniesienia do *praksis* wiary.

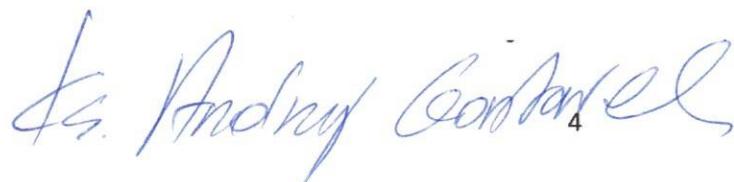
Choć zagadnienie eklezjotwórczej roli Eucharystii wydaje się oczywiste, to jednak pogłębienie tematu pozwoliło na wysnucie uzasadnionych wniosków: niezależnie od jakości przekazu w każdym momencie chodzi o wyrażenie bardzo poważnego i jednoznacznie prezentowanego stanowiska odnośnie do pryncypialnego i poważnego traktowania zasad wiary (dogmatyki). Jest to bowiem *conditio sine qua non* trwałości kultury europejskiej w jej obecnym rozwoju, a zarazem gwarant właściwego odniesienia do człowieka.

Podjęcie tematu dotąd mało obcego w polskiej teologii starokatolickiej wiązało się z odpowiedzią na szereg wyzwań, przed jakimi staje duchowny wyznania mniejszościowego, funkcjonujący w otoczeniu środowiska monokonfesynego. Nie chodzi tu, rzecz jasna, o cenzurowanie poziomu wiedzy religijnej poszczególnych konfesji, lecz o wskazanie, iż zbyt płytka argumentacja różnic dogmatycznych, zbyt jednostronne poprowadzenie linii apologetycznej nie tylko nie przynosi właściwego rezultatu, lecz ponadto stawia konfesję mniejszościową pod pregierzem historycznej oceny.

Rozwój teologii, zwłaszcza w polskim starokatolicyzmie wydaje się wyzwaniem XXI wieku. Refleksja nad Eklezją, zarówno w aspekcie skrypturystycznym jak i patrystycznym, nad jakością odniesień sakramentalnych do rzeczywistości eklezjalnej czy analiza tej rzeczywistości w aspekcie starokatolicyzmu pozwala dojrzeć nie tylko sprawy „przydatne ekumenicznie”, lecz także ważne dla naszych rozważań teologicznych dzięki nowemu ich naświetleniu. W ten sposób chodziło nie tylko o odwzorowanie generalnego nastawienia chrześcijańskiego, *sui generis* antropocentrycznego, lecz o harmonijną i zobiektywizowaną prezentację zagadnień z natury rzeczy chrystocentrycznych, m.in.:

- Kościół jako Ciało Chrystusa, stający się dzięki Niemu Prasakramentem;
- Chrystus jako Głowa eklezjalnego Ciała;
- Lud Boży jako Trzoda Pana;
- symbolika winnego krzewu i jego owoców w kontekście Chrystusowego działania w Eklezji.

Takie podejście umożliwiło uzupełnienie tradycyjnego pojmowania Sakramentu Ołtarza jako sumy uczty i ofiary, a przede wszystkim Obecności Mesjańskiej.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read "Fr. Andrzej Gąsiorowski". A small number "4" is written at the bottom right of the signature.

Summary

When reflecting on ecclesiological issues, we must not lose sight of their complexity and the expectations associated with them. After all, whether “seekers” find their place in “ecclesiastical” reality depends on this. In the Apostolic confession of faith, we profess: *Credo unam sanctam, catholicam et apostolicam Ecclesiam* ‘I believe in One, Holy, Catholic and Apostolic Church’. Therefore, the Church is one of the fundamental objects of faith, because only such are contained in the *Apostolicum*.

Commonly used terminology also undoubtedly proves to be problematic. This dissertation has not made any “revolutionary” changes in this respect, but rather applies the term *Ecclesia* in reference to the visible dimension of the Church. Such an approach makes ecclesiastical statements more precise, thus it seems to be a valuable dogmatic proposal anchored in the Scriptures and Tradition (Greek in particular).

People, who constantly oscillate between the law and unrighteousness, are the measure of subjectivity of the Ecclesia. Therefore, the Ecclesia is the meeting place of two subjective existences: God and mankind, who in a unique dialogue, the essence of interpersonal relations, reveal their own “inner life”, which is a specific existential (on the part of man) and salvific (on the part of God) expression. The act of reconciliation is made manifest in the Ecclesia in two dimensions: through the Liturgy, which is the essence of the Ecclesia, and teaching, thanks to which this dialogue can develop. The Liturgy, i.e., the more or less theologically ordered course of services in a given community, usually consisting of Word and Sacrament, is the most important dogmatic event of the Church. It is in the Liturgy that the salvific reconciliation takes place, where the Eucharist unites with the Church.

Despite the pertinence of this topic, and despite the close connection between the sacramental reality with the reality of the Ecclesia, publications on the Eucharist rarely appear among Old Catholic theologians, and the issues related to the topic of this dissertation are addressed even more infrequently. It can be assumed that its topic results indirectly from ecclesiological reflection, and is found between two dogmatic categories: sacramatology and ecclesiology.

The purpose of this work is to stimulate Eucharistic reflection in Old Catholic fellow believers that would result in a spiritual revival of ecclesiastical existence, which is very significant for the author as an Old Catholic priest.

Despite the topic's limited reference to Old Catholic theology, one must not lose sight of the biblical context from which it emerges, nor of the patristic heritage common to all Christian denominations. However, this does not entail separating the first two chapters from this dissertation's general concept, as it has been conditioned by confession, and the analyses conducted are limited to those applied in the Old Catholic system of theology.

The assumptions adopted allow for a rather simple and clearly laid out structure of the dissertation. **Chapter one** was treated as the foundation: reference is made to both the Old and New Testaments reveal the Eucharistic Mystery by presenting the ecclesiological relations in the aspect of the Covenant and Passover. Both of these contexts find their Christological references thanks to typological conditions (Old Testament) and their fulfilment in Christ (New Testament). This fact may lead to the conclusion that when speaking about building the Ecclesia in the sacramental dimension, we are speaking of the creative activity of the Lord, the value of which is principally expressed in the Ecclesial Declaration (Mt 16:16-18) with a particular emphasis on the sacrificial aspect of the sacrament.

Chapter two includes patristic references and commentaries to the above-mentioned issues. The small scope of these references may be the result of the believers' clear understanding of the biblical fragments. On the one hand, it was a factor conducive for the proper development of the Eucharistic dimension of devotion; while, on the other hand, it seems to prevent in-depth reflection. In fact, the perspective of the Resurrection as presented in the patristic message naturally offers this depth.

Chapter three addresses the specific nature of Old Catholic systematic concepts related to the topic at hand. This issue was considered quite extensively, also in terms of biblical and patristic data in accordance with the tendencies of contemporary Old Catholicism. The author concentrates exclusively on the aspects of Eucharistic theology and ecclesiology. The main topic of this chapter is the ecclesiological nature of the sacrament as such and the relational quality of the Eucharist - Ecclesia (as the author names the external, visible dimension of the Church, built by Christ).

Chapter four deals with questions of ecclesiology and considers the Church of Jesus Christ as the effect of Eucharistic conditions, i.e., as the “Eucharistic Church”. Such an approach is consistent with contemporary ecclesiological thought, which perceives liturgical activity in the Community of Believers, which in turn impacts the way it is understood as the celebrating Church.

The main concept of this dissertation lies in focusing on the **initial** phase of the sacramental influence on ecclesiastical reality, thus on the initial sacramental and ecclesiastical relationship. The initial phase is naturally based on the biblical and patristic dimension of theological reflection. Its basic determinants may be considered to be:

- the Upper Room paradigm,
- the first ecclesiastical communities,
- the eschatological dimension of the relationship.

The cumulation of ecclesiastic thought is reference to ecumenical activities, in which the author – with the blessing of Bishop W. Wysoczański – is personally involved, which enables him to comment on the current ecclesiastical situation.

This compendium study is at the same time the author's attempt to take a fresh look at the main issues raised in the dissertation. Current ecclesiastical issues are significant in the context of global secularization, which on the one hand causes devastation in the consciousness of the faithful, while on the other hand, it is an opportunity for positive reflection on fundamental questions such as ecclesiastical quality, one's place in the world of faith, the influence of the sacramental life on the quality of Christian spirituality, etc. Ecclesiastical awareness, particularly in the historical dimension, is an important reference point for the *praksis* of faith.

Although it seems obvious the fact that the Eucharist creates the Church, exploring the topic enabled the author to reach the following conclusions: regardless of the quality of the message, it is always a question of expressing the essential and clearly presented position regarding the fundamental and serious consideration of the principles of faith (dogmatics). Therefore, it is *conditio sine qua non*, the continuity of European culture in its current development, and, at the same time, a guarantee of a proper reference to man.

Undertaking this topic, which is currently not widely known in Old Catholic theology, entailed responding to a series of challenges that every member of the clergy of minority churches functioning in a mono-confessional environment faces. Of course, it's not about censuring the level of religious knowledge of particular confessions, but rather about pointing out that an overly shallow argumentation of dogmatic differences and a unilateral drawing of apologetic lines not only fails to bring about the proper effect, but above all, it subjects minority confessions to historical assessment.

Theological development seems to be a challenge of the 21st century, particularly for Polish Old Catholicism. Ecclesiological reflection, both in terms of Scripture and patristics, on the quality of sacramental references to ecclesiastical reality, or analyzing this reality in the aspect of Old Catholicism, enables us to perceive not only issues "ecumenically conducive", but also ones that are significant for our theological considerations thanks to their new interpretation. In this manner, it is not only a question of mapping a general Christian approach, *sui generis* anthropological, but of harmony and an objectified presentation of Christological issues including:

- the Church as the Body of Christ becoming a Pre-sacrament thanks to Him;
- Christ as the Head of the Ecclesiastical Body;
- The People of God and the Lord's Flock;
- the symbol of the vine and its fruit in the context of Christ's activity in the Church.

Such an approach allows for supplementing the traditional understanding of the Sacrament of the Altar as the sum of feast and sacrifice, but above all, the Messianic Presence.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read "J. Borky Góral".